

Uchwała z dnia 20 maja 2011 r., III CZP 24/11

Sędzia SN Jacek Gudowski (przewodniczący)

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster

Sędzia SN Marian Kocon (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Jagody B. przeciwko Wojciechowi B., Dorocie B. i Ryszardowi B. o uzgodnienie treści księgi wieczystej, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 20 maja 2011 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu postanowieniem z dnia 18 października 2010 r.:

"1. Czy w świetle treści przepisu art. 618 § 2 k.p.c. dopuszczalne jest po wszczęciu postępowania o podział majątku wspólnego prowadzenie odrębnego postępowania pomiędzy byłymi małżonkami i osobami trzecimi o uzgodnienie z rzeczywistym stanem prawnym treści księgi wieczystej w zakresie działu II, prowadzonej dla nieruchomości co do której istnieje spór w przedmiocie jej przynależności do majątku wspólnego,

2. Czy wydane na podstawie art. 685 w związku z art. 567 § 3 k.p.c. prawomocne postanowienie wstępne ustalające, że dana nieruchomość nie wchodzi w skład majątku wspólnego wiąże Sąd w sprawie później wszczętej pomiędzy byłymi małżonkami z udziałem osób trzecich o uzgodnienie z rzeczywistym stanem prawnym treści księgi wieczystej w zakresie działu II, prowadzonej dla tejże nieruchomości?"

podjął uchwałę:

Po wszczęciu postępowania o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami dopuszczalne jest prowadzenie odrębnego postępowania w sprawie, z udziałem małżonków i osoby trzeciej, o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nieruchomości objętej postępowaniem o podział majątku wspólnego;

odmówił podjęcia uchwały w pozostałym zakresie.

Uzasadnienie

Powódka Jagoda B., po wszczęciu postępowania o podział majątku wspólnego, domagała się uzgodnienia treści określonych dwóch ksiąg wieczystych z rzeczywistym stanem prawnym przez wpisanie jej oraz byłego męża Wojciecha B. w 1/2 części jako współwłaścicieli nieruchomości, których te księgi dotyczą, w miejsce pozwanych Doroty B. i Ryszarda B., ujawnionych dotychczas w tym charakterze. Wydania takiego orzeczenia powódka żądała na tej podstawie, że Wojciech B. te nieruchomości, objęte wspólnością ustawową, zbył bez jej zgody.

Sąd Rejonowy w Oławie wyrokiem z dnia 2 lutego 2010 r. oddalił powództwo, a Sąd Okręgowy, rozpoznając apelację powódki od tego wyroku, powziął poważne wątpliwości, które ujął w zagadnieniu prawnym przedstawionym Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Do postępowania o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami stosuje się odpowiednio, na podstawie odesłania zawartego w art. 46 k.r.o. i art. 567 § 3 k.p.c., przepisy o dziale spadku (art. 680-689), na podstawie zaś art. 688 k.p.c., zawierającego kolejne odesłanie, odpowiednie zastosowanie mają przepisy o zniesieniu współwłasności (art. 617-625). Przepisy o dziale spadku zawierają w art. 688 k.p.c. odesłanie do odpowiedniego stosowania przepisów o zniesieniu współwłasności, a w szczególności art. 618 § 2 i 3 k.p.c. Nie budzi wątpliwości, że w sprawie o podział majątku wspólnego ma również zastosowanie art. 618 § 1 k.p.c., gdyż do tego przepisu odwołują się przepisy zawarte w art. 618 § 2 i 3 k.p.c. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 1998 r., I CKN 934/97, nie publ.).

W toku postępowania o podział majątku wspólnego wystąpiła kontrowersja między małżonkami co do tego, czy nieruchomość zbyta bez zgody jednego z nich weszła do majątku wspólnego. Powódka zakwestionowała istnienie ujawnionego w księdze wieczystej prawa pozwanych przez podniesienie zarzutu nieważności umowy, która stanowiła podstawę wpisu, istota przedstawionego zagadnienia prawnego sprowadza się zatem do odpowiedzi, czy spór o przynależność tej nieruchomości do majątku wspólnego w rozumieniu art. 685 w związku z art. 567 § 3 k.p.c. podlega rozstrzygnięciu w toku postępowania o podział (art. 618 § 2 i § 3 w związku z art. 567 § 3 i art. 688 k.p.c.), czy też nieodzowne jest wniesienie przez

małżonka zbywcy powództwa na podstawie art. 10 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm. – dalej: "u.k.w.h.") o usunięciu niezgodności stanu prawnego nieruchomości ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym.

Zgodnie z art. 618 § 1 k.p.c., sąd w postępowaniu o zniesienie współwłasności rozstrzyga także spory o prawo własności, zgodnie zaś z § 2, z chwilą wszczęcia tego postępowania prowadzenie odrębnych postępowań jest niedopuszczalne, a sprawy będące w toku wymagają przekazania do dalszego rozpoznania sądowi prowadzącemu postępowanie o zniesienie współwłasności.

Artykuł 618 k.p.c. ma charakter porządkujący; określa kognicję sądu w sprawach o zniesienie współwłasności, a zakres jego zastosowania jest szerszy, gdyż ma odpowiednie zastosowanie także w sprawach o dział spadku i o podział majątku wspólnego między małżonkami. Powszechnie przyjmuje się, że art. 618 k.p.c. kreuje obligatoryjną kumulację roszczeń. O ile kumulacja roszczeń przewidziana w art. 191 k.p.c. zależy od woli powoda i nieskorzystanie z tej możliwości nie zamyka drogi do dochodzenia w innym postępowaniu roszczeń nieskumulowanych, o tyle kumulacja przewidziana w art. 618 k.p.c., gdy dotyczy sporów i roszczeń, co do których toczy się już postępowanie sądowe, następuje z urzędu. Wszczęcie zatem postępowania o podział majątku wspólnego między małżonkami czyni niedopuszczalnym samodzielne prowadzenie innych postępowań, o których mowa w art. 618 § 1 k.p.c.; podlegają one przekazaniu do wspólnego rozpoznania w ramach sprawy o zniesienie współwłasności. Mechanizm ten służy rozwiązaniu całokształtu problemów odnoszących się do stosunków własnościowych; ma charakter kompleksowy i zmierza do zapobiegania nadmiernemu wytaczaniu procesów.

Niezbędne jest zatem rozstrzygnięcie kwestii, czy ze sporem o prawo własności przewidzianym w art. 618 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. może być utożsamiana sprawa z powództwa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Powództwo to ma złożony charakter, bo chociaż w jego konstrukcji dominują elementy decydujące o zakwalifikowaniu go do powództw zmierzających do ustalenia prawa, to jednak pozwala ono uprawnionemu na doprowadzenie do ujawnienia ustalonego prawa w księdze wieczystej, przez co osiąga on ochronę prawną nie tylko w relacji z przeciwnikiem sporu, lecz w relacji z

wszystkimi uczestnikami obrotu, w stosunku do których może powoływać się na treść księgi wieczystej i domniemanie przewidziane w art. 3 u.k.w.h.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje pogląd, że sprawa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym jest sprawą o prawo własności w rozumieniu art. 618 § 1 k.p.c. W uzasadnieniu postanowienia z dnia 14 grudnia 1981 r., I CZ 101/81 (OSNCP 1982, nr 11-12, poz. 172) Sąd Najwyższy podkreślił, że sprawa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym jest typową sprawą o prawo własności w rozumieniu art. 618 § 1 k.p.c. Z kolei w uzasadnieniu postanowienia z dnia 17 grudnia 1998 r., I CKN 934/97 (nie publ.) wskazał, że w art. 618 § 1 k.p.c. wyliczono trzy rodzaje spraw, które podlegają rozpoznaniu w postępowaniu innym aniżeli postępowanie o zniesienie współwłasności i w zasadzie należą do drogi procesu, ale mogą być także rozpoznawane w postępowaniu o zniesienie współwłasności, przy czym od chwili wszczęcia tego postępowania ta droga ich rozpoznania jest wyłączna. Do tego rodzaju spraw należą spory o prawo własności, do których należy m.in. zaliczyć sprawy o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym.

Orzeczenia te dotyczą sytuacji, w których spory wymienione w art. 618 § 1 k.p.c., należące do trybu procesowego, dotyczą tylko roszczeń między współwłaścicielami, nie budzi zaś wątpliwości, że księga wieczysta – po uzgodnieniu jej treści – powinna wyrażać stan prawny istniejący w chwili wydania wyroku orzekającego o uzgodnieniu. W konsekwencji, w sprawie o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym powinny uczestniczyć wszystkie osoby wpisane w dziale drugim księgi wieczystej (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 grudnia 1988 r., III CRN 434/88, OSNCP 1991, nr 1, poz. 12), jeżeli zaś krąg osób wpisanych w dziale drugim księgi wieczystej nie pokrywa się z kręgiem uczestników postępowania o podział, powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nie podlega rozpoznaniu w tym postępowaniu. W tej sytuacji nie zachodzi spór o prawo własności w rozumieniu art. 618 § 1 k.p.c., sporem takim bowiem jest każdy spór toczący się tylko pomiędzy współwłaścicielami, którego rozstrzygnięcie może przesądzić, że osoba występująca jako współwłaściciel rzeczy nie jest w ogóle współwłaścicielem lub że przysługujący jej udział ma inną wartość niż deklarowana. W doktrynie zauważa się, że *ratione legis* art. 618 § 1 k.p.c. jest, aby poza

orzeczeniem o podziale rzeczy w znaczeniu ścisłym postępowanie o zniesienie współwłasności obejmowało także rozstrzygnięcie o wzajemnych roszczeniach współwłaścicieli, których źródłem jest łączący ich stosunek współwłasności.

Na rzecz tego stanowiska przemawia także art. 685 k.p.c., który stanowi wyraźnie o sporze „między współspadkobiercami”. Zestawienie przepisów normujących postępowanie o zniesienie współwłasności i dział spadku, przy uwzględnieniu modyfikacji wynikających tylko ze swoistości każdego z tych postępowań, prowadzi do wniosku, że zakres kognicji sądu jest w tych postępowaniach taki sam. Poza podstawowym celem, jakim jest podział między współwłaścicielami (współspadkobiercami) majątku wspólnego (majątku spadkowego), zadaniem sądu orzekającego jest rozstrzygnięcie innych sporów związanych ze zniesieniem współwłasności (z działem spadku); nie odnosi się to do osób trzecich (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2004 r., III CK 205/02, nie publ.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje stanowisko, że w toku postępowania o podział majątku wspólnego nie mogą być rozpoznawane spory o własność pomiędzy jednym z byłych małżonków i osobą trzecią, rozstrzygnięcie zatem w postępowaniu o podział majątku wspólnego sporu o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym może nastąpić tylko wtedy, gdy krąg osób występujących jako strony sporu pokrywa się z kręgiem uczestników postępowania o podział (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1981 r., I CZ 101/81, z dnia 11 października 2001 r., II CKN 62/01, nie publ. oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2002 r., III CKN 943/99, OSNC 2004, nr 3, poz. 48). To oznacza, że po wszczęciu postępowania o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami dopuszczalne jest prowadzenie odrębnego postępowania w sprawie, z udziałem małżonków i osoby trzeciej, o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nieruchomości objętej postępowaniem o podział majątku wspólnego.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. udzielił odpowiedzi na pierwsze pytanie prawne, jak w podjętej uchwale, na drugie zaś odmówił jej udzielenia, gdyż postanowienie wstępne w sprawie o podział majątku nie rozstrzyga kwestii, kto w chwili wyrokowania w sprawie wszczętej na podstawie art. 10 u.k.w.h. jest właścicielem nieruchomości.

